

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-56>

УДК 101.8; 37.026

Кутержинська К.М., Шпачинський І.Л.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ІНТЕГРОВАНІЙ ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СВИТОГЛЯДУ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Анотація. В умовах інклюзивного навчання вимоги до особистісних та професійних якостей педагога спеціальної та інклюзивної освіти постійно зростають, тому особливого значення набуває «філософія освіти» як методологія процесу виховання і навчання та провідний фактор розвитку особистості. Сучасний спеціальний педагог – це висококваліфікований спеціаліст, що здатний розробляти, впроваджувати та творчо реалізувати нові технології та методи навчання, які забезпечують прогресивний розвиток кожного учня, його емоційний комфорт, для досягнення кінцевої мети концепції сучасної філософії освіти – формування всебічно гармонійно розвиненої особистості. У статті представлено авторські аспекти філософсько-методологічного підходу та активні засоби підготовки майбутніх асистентів вчителя інклюзивного класу, окреслено шляхи їх реалізації у педагогічний процес.

Ключові слова: філософія освіти, інклюзивне навчання, професійна компетентність.

Kuterzhynska Kateryna, Shpachynsky Ihor

Mykolayiv V.O. Sukhomlinskiy National University

INTEGRATED PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL APPROACH IN THE FORMATION OF A PROFESSIONAL WORLD VIEW OF AN ASSISTANT TEACHER OF AN INCLUSIVE CLASS

Summary. In the context of inclusive education, the requirements for the personal and professional qualities of a teacher of special and inclusive education are constantly growing, therefore, the "philosophy of education" is of particular importance as a methodology of the process of education and training and a leading factor in personality development. A modern special teacher is a highly qualified specialist who is able to develop, implement and creatively implement new technologies and teaching methods that ensure the progressive development of each student, his emotional comfort, in order to achieve the ultimate goal of the concept of modern philosophy of education – the formation of a comprehensively harmoniously developed personality. The life credo of the modern world is the expression "Modern Problems Require Modern Solutions", which has spread widely on social networks and has integrated into all areas of human activity. Its relevance in the context of the philosophy of education as the leading branch of professional training of scientific and pedagogical personnel lies in solving the main tasks of the New Ukrainian School by introducing innovative teaching methods. We reveal our pedagogical vision of existing philosophical methods, modifying them to the conditions of an inclusive educational space. The methodological reference point for the modernization of the education system is the "philosophy of education". It includes in its field of reflection completely new questions caused by the needs of humanity. The integration of special children into the conditions of a general educational institution is due to the reform of the educational system of Ukraine and requires modernization of methods, techniques, means and approaches to training specialists in the direction of special and correctional education. Despite the available scientific works of modern Ukrainian researchers devoted to the problems of inclusive education and the philosophical foundations of special education, the problem of professional training of future teachers' assistants in the context of the philosophy of education, which plays a leading role in the formation of a new image of a correctional teacher (teacher assistant), remains relevant. The article presents the author's aspects of the philosophical and methodological approach and active means of training future assistants of an inclusive class teacher, outlined the ways of their implementation in the pedagogical process.

Keywords: philosophy of education, inclusive education, professional competence.

Постановка проблеми. Життєвим кредом сучасного світу є вислів «Modern Problems Require Modern Solutions» (*Сучасні проблеми потребують сучасного вирішення*), який широко розповсюдився у соціальних мережах та інтегрувався в усі сфері діяльності людини. Його актуальність у контексті філософії освіти як провідної галузі фахової підготовки науково-педагогічних кадрів полягає у вирішенні головних завдань Нової української школи шляхом впровадження інноваційних методів навчання. Ми розкриваємо своє педагогічне бачення існуючих

філософських методів, модифікуючи їх до умов інклюзивного освітнього простору.

Методологічним орієнтиром модернізації системи освіти є «філософія освіти». Вона включає до поля свого розмислу абсолютно нові питання, викликані потребами людства. Інтеграція особливих дітей в умови загальноосвітнього закладу обумовлена реформуванням системи освіти України та вимагає осучаснення методів, прийомів, засобів та підходів до підготовки фахівців напрямку спеціальної та корекційної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема впровадження інклюзивної освіти в Україні притягує увагу багатьох науковців. Філософські основи організації інклюзивної освіти та вивчення загальних засад та тенденцій розвитку інклюзивного простору відображені у працях таких науковців, як В. Боднар, В. Засенко, А. Колупаєва, І. Кузава, О. Мартинчук, К. Островська, В. Синьов, А. Шевцов, Д. Шульженко та інші.

Дослідження сучасних науковців (В. Боднар, М. Буйняк, О. Гноєвська, І. Демченко, В. Засенко, А. Ільченко, А. Колупаєва, С. Миронова, Н. Пахомова, Н. Савінова, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) направлені на вирішення основних проблем підготовки фахівця до роботи в інклюзивному освітньому просторі та наголошують на важливу необхідність комплексної фахової підготовки корекційного педагога: розвиток його професійних умінь та навичок, формування загальних та спеціальних компетенцій та особистісно-моральної культури. Сформовані індивідуальні професійні уміння фахівця дають йому змогу розробляти та ефективно впроваджувати нові підходи до здійснення корекційно-розвивальної роботи в умовах загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням.

Аналіз наукових праць сучасних українських вчених (М. Берегова, Г. Давиденко, С. Миронова, Н. Пахомова, Н. Савінова, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет), які присвячені проблемам компетентності підготовки корекційного педагога (асистента вчителя) до роботи в умовах інклюзивного простору, створюють теоретичну базу дослідження формування професійного світогляду асистента вчителя інклюзивного класу інтегрованими філософськими і педагогічними методами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявні наукові праці сучасних українських дослідників, що присвячені проблемам інклюзивної освіти та філософським засадам спеціальної освіти, залишається актуальною проблематика фахової підготовки майбутніх асистентів вчителя у контексті філософії освіти, яка відіграє провідну роль у формуванні нового образу корекційного педагога (асистента вчителя).

Мета статті. Метою статті є окреслити нове педагогічне бачення філософських методів у контексті здійснення фахової підготовки асистента вчителя інклюзивного класу та розробити інноваційну трьохетапну модель їх впровадження у освітній процес закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система освіти України визначила пріоритетні завдання, щодо фахової підготовки асистентів вчителя, які зумовлені глобальними тенденціями розвитку філософії освіти. Термін «філософія освіти» визначається нами як сукупність світоглядних теорій, які є фундаментом (основою) процесу виховання і навчання, в ході якого формується гармонійно розвинена особистість.

Розглянемо семантичне значення термінології інклюзивного навчання. Звернемося до словникових джерел. У «Словнику іншомовних слів» (за ред. О.С. Мельничука) поняття «інклюзія» трактується як «включення, введення, при-

єднання» [1, с. 32]. У сучасних наукових дослідженнях поруч з поняттям інклюзії функціонує також поняття «інклюзивне навчання». У Законі України «Про освіту» (ст. 1, п. 12), зазначається, що інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності, ефективного включення до освітнього процесу всіх його учасників [2].

Концепція розвитку інклюзивної освіти визначає свої пріоритетні завдання фахової підготовки та перепідготовки спеціалістів напрямку спеціальної та корекційної освіти та зумовлює пошук нових інноваційних методів та підходів до її здійснення. У зв'язку з модернізацією процесу освіти була введена посада асистента вчителя в типові штатні нормативи загальноосвітніх навчальних закладів [3]. Нами було сформульовано та визначено основні професійні функції асистента вчителя інклюзивного класу:

Регулятивно-організаційна – функція, що зумовлює узгодженість дій усіх учасників педагогічного процесу для забезпечення належних умов навчання, виховання та праці, на основі розуміння загальних принципів і цілей, які визначаються за допомогою філософського світосприйняття.

Прогностична – функція, що полягає в прогнозуванні застосування подальших методів, форм, засобів, прийомів і напрямків корекційного навчання на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини.

Фундаментально-методологічна – функція, що характеризується формуванням загальних принципів і норм пізнавальної діяльності, що спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснення соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Інтеграційно-виховна – функція, що полягає у зв'язку навчання з життям, що допомагає у соціальній адаптації та професійному самовизначенні учнів інклюзивного класу.

Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання ґрунтуються на філософсько-методологічних засадах професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти. Сутність поняття професійної компетентності подається як здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [4].

Ми розглядаємо поняття «професійна компетентність» як комплексне поняття, що включає в себе теоретичну, практичну та особистісну складові, які є необхідними для здійснення корекційно-розвивальної та виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ефективне засвоєння студентами компонентів професійної майстерності (компетентностей) майбутніх асистентів вчителя інклюзивного класу можливе завдяки впровадженню, розроблених нами, активних філософсько-педагогічних засобів та методів, що зумовлені характером та особливостями роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. Представимо їх:

Діалектичний метод «Педагогічний коучінг» – активний засіб роботи зі студентами, що включає в себе мистецтво вести бесіду у суперечливих ситуаціях, що виникають в умовах інклюзивного навчання.

Теоретичне підґрунтя становить метод «діалектика» як один із методів філософії, що вбачає в основі будь-якого явища боротьбу протилежностей.

У нашому дослідженні робиться акцент на суперечностях що виникають безпосередньо в процесі педагогічної взаємодії між суб'єктами інклюзивного простору.

Метою діалектичного методу «педагогічний коучінг» є: дослідити та розвинути готовність до здійснення педагогічної ситуативно-поведінкової саморегуляції, вміння підібрати аргументоване вирішення суперечностей.

У результаті впровадження даного методу у студента формуються *морально-етична компетентність* (здатність діяти на основі принципів і норм етики), *функціонально-поведінкова компетентність* (здатність дотримуватись норм загальнолюдського і професійного етикету); *комунікативна компетентність* (здатність до міжособистісної практичної комунікації).

Форми роботи: «мистецтво коучінга», «ток-шоу», «круглий стіл».

Екстраполяційний метод «Педагогічні головоломки» – активний засіб роботи зі студентами, що включає в себе вміння робити висновки спираючись на індукцію, дедукцію та інші засоби мислення, для визначення цілісної картини психологічного, емоційного та морального стану дитини, що навчається в інклюзивному класі.

Теоретичне підґрунтя становить пізнавальний прийом «екстраполяція», що включає в себе перенесення знань з однієї галузі на іншу, що здійснюється шляхом спостереження, схожості, аналогії.

Ми вбачаємо в цьому метод, який полягає у «проживанні» вчителем дитини та її стану для використання доцільних форм роботи, обґрунтованих висновків.

Мета екстраполяційного методу «педагогічні головоломки» полягає у поглибленні професійних знань з аналізу динаміки розвитку учня, розвитку вміння робити логічні висновки, вміння самостійно розробляти вправи для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

У результаті студент опановує наступні компетентності: *дослідницько-праксеологічна компетентність* (здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, в процесі корекційно-педагогічної діяльності), *інформаційно-комунікаційна (відповідно нозології) компетентність* (здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій корекційного навчання).

Форми роботи: «педагогічний пазл», «кросворд», «інклюзивні загадки», «шкільні картинки» і т.д.

Метод освітньо-педагогічної герменевтики «Bookworm» – активний засіб роботи зі студентами, що включає в себе вміння розуміти та інтерпретувати освітні документи: програми, плани, нормативно-правову базу, фахову документацію та на їх основі здійснювати свою професійну діяльність.

Теоретичне підґрунтя становить поняття «герменевтика» як різновид сучасної філософії, що

представляє собою теорію і практику тлумачення текстів.

Доцільність його інтерпретації в педагогічний процес полягає у роботі з великою кількістю документації, яка супроводжує організацію корекційного навчання. Асистент вчителя повинен чітко знати нормативно-правове підґрунтя своєї роботи, знати свої права та обов'язки, вміти працювати з висновками фахівців мультидисциплінарної команди для побудови ефективного освітнього процесу.

Метою методу освітньо-педагогічної герменевтики «Bookworm» виступає: поглибити фахову підготовку студентів, систематизувати та активізувати знання, уміння та навички роботи з текстовими документами, що супроводжують освітній процес інклюзивного простору.

У результаті впровадження даного методу у студента формуються *спеціально-методична (за нозологіями) фахова компетентність*, (здатність до застосування психолого-педагогічних, корекційно-методичних та фахових знань); *інформаційно-аналітична загальна компетентність* (здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення корекційно-педагогічної інформації, з різних джерел та формулювання логічних висновків). Форми роботи: «книга педагога», «епіграф».

Дані активні методи навчання реалізуються нами в дидактичній моделі підготовки майбутніх асистентів вчителя інклюзивного класу інтегрованими філософсько-педагогічними методами, що складається з трьох етапів;

Перший етап – **«емпіричний»**. Його метою є створення умов та планування підготовки майбутніх асистентів вчителя інклюзивного класу.

Зміст роботи передбачав поглиблення знань студентів з міждисциплінарних галузей спеціальної педагогіки, аналіз актуальних філософських концепцій, визначення рівня засвоєних умінь та формування мотивації до професійного та особистісного зростання.

На цьому етапі реалізувалися такі педагогічні умови, як: аналіз психолого-педагогічної літератури, адаптація педагогічних засобів навчання відповідно професійній етиці; створення позитивної професійної та особистісної мотивації.

Другий етап – **«практичний»**. Мета: вироблення вмінь та навичок пошуку нових рішень у нестандартних ситуаціях, що виникають у педагогічному процесі, розвиток умінь відстоювати власну позицію, наводячи аргументовані факти, розширення кола професійно-етичних ідеалів, вміння успішного розв'язання організаційно-діяльнісних задач практичної спрямованості.

Зміст роботи полягав у апробації інтегрованих філософсько-педагогічних методів, відпрацьованих практичних умінь студентів, розвитку нетипового бачення студентами педагогічного процесу.

Педагогічними умовами виступили: залучення студентів до пошуку власного бачення ситуацій та їх розв'язання, враховуючи особливості роботи в умовах інклюзивного простору; підвищення рівня морально-педагогічної підготовки асистента вчителя інклюзивного класу.

Третій етап – **«інноваційний»**. Мета: закріплення та вільне використання студентами, у власній професійній діяльності, створення

нами, філософсько-педагогічних методів та засобів адаптованих до педагогічних умов інклюзивного простору, створення власних, інноваційних, філософських підходів практичного спрямування.

Зміст роботи полягав у підвищенні професійної майстерності асистента вчителя, закріплення особистісно-моральних компонентів, вдосконалення педагогічної інтуїції, творчої уяви, схильності до оригінального продуктивного розв'язання етичних задач

У результаті впровадження дидактичної моделі підготовки майбутніх асистентів вчителя інклюзивного класу інтегрованими філософсько-педагогічними методами освіти було виявлено сформовані загальні та фахові (спеціальні) компетентності напряму 016 «Спеціальна освіта» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Висновки та пропозиції. Структура професійної діяльності асистента вчителя інклюзивного класу досить складна й містить сукупність знань, умінь та навичок не лише фахового спрямування, а й систему загальних уявлень філософії освіти.

Теоретичну основу нашого дослідження складають відомі філософські методи, які ми інтерпретували з точки зору педагогіки та модифікували відповідно умов роботи в інклюзивному просторі. В результаті, вважаємо, ми отримали нові інтегровані «філософсько-педагогічні» методи, які вперше представлені нами у контексті фахової підготовки спеціалістів напрямку спеціальної освіти.

Нами розроблена модель підготовки майбутніх асистентів вчителя інклюзивного класу з точки зору філософії освіти як галузі наукового знання. Головними її компонентами є морально-світоглядні установки та включення в себе взаємозв'язок особистісних характеристик асистента вчителя в аспекті професійної поведінки: які розуміються нами як комунікативні та організаційні здібності (ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства), професійно-особистісні характеристики асистента вчителя (відповідальність, урівноваженість, витримка та інші) та моральність як внутрішня, духовна якість людини (здатність творити, діяти не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості та добровільності, це певні моральні почуття, життєві орієнтації (ідеали, традиції, норми, категорії), моральні переконання, моральні стосунки). Саме ці складові, вважаємо, сприяють духовно-моральному самовдосконаленню, самореалізації асистента вчителя інклюзивного класу, його практичної професійної діяльності, духовних цінностей. Високий рівень фахової підготовки асистента вчителя потребує цілеспрямованості, стійкості шляхів і способів професійно-етичної діяльності, обґрунтування особистого усвідомлення значення основних філософських понять, позитивно-емоційну спрямованість на наукову діяльність.

Список літератури:

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничука. Київ, 1985. 23 с.
2. Закон України «Про спеціальну освіту» (проект). Міністерство освіти і науки України. URL: www.mon.gov.ua
3. Національний класифікатор України. Класифікатор професій. URL: http://hrliga.com/docs/327_KP.htm
4. Нормативно-правова база Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. URL: <http://mon.gov.ua>

References:

1. Dictionary of foreign words / ed. O. Melnychuk. Kyiv, 1985. 23 p.
2. Law of Ukraine "On Special Education" (draft). Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: www.mon.gov.ua
3. National Classifier of Ukraine. Classifier of professions. URL: http://hrliga.com/docs/327_KP.htm
4. Regulatory framework of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine. URL: <http://mon.gov.ua>